

MAKTABGACHA TARBIYA YOSHIDAGI BOLALARDA QOBILIYATNING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

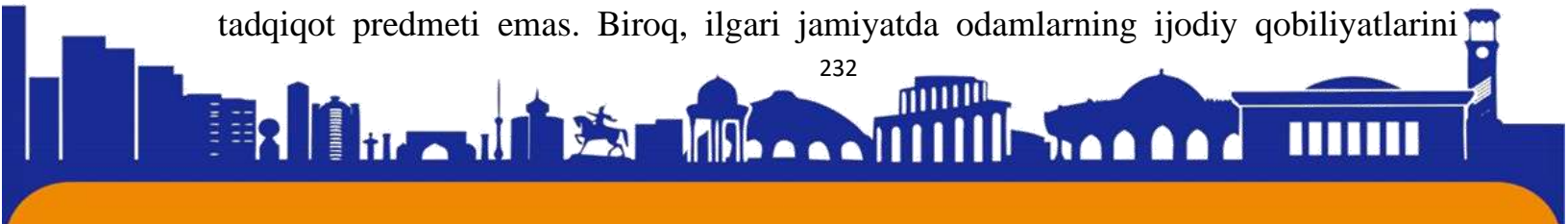
**Termiz davlat pedagogika instituti maktabgacha ta'lim fakulteti talabasi
Otaxo'jayeva Bibizaynab Bahrom qizi**

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bugungi kunda yaratilgan sharoitlar va maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning qobiliyatlarini rivojlantirish, aniqlash va bolaning qobiliyatlarini rivojlantirish uchun nimalarga e'tibor qaratish kerakligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Qobiliyat, ijodkorlik, g'oya, qiziquvchanlik, rag'batlantirish, milliy an'analar, san'at va madaniyat, o'yin, ertak, tasavvur.

Mustaqillik yillarida respublikamizda ta'lim-tarbiya sohasida amalga oshirilgan islohotlar va bu borada yaratilayotgan imkoniyatlar nihoyatda kengayib, bugungi kunda davlatimiz siyosatining muhim ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Jumladan uzluksiz ta'limning dastlabki bo'g'ini hisoblangan maktabgacha ta'lim sohasining ayni paytdagi rivojlanishi buning yorqin isbotidir. Maktabgacha ta'limning bosh maqsadi, bolalarni maktabdagi o'qishga tayyorlash, ularni sog'lom har tomonlama rivojlangan mustaqil shaxs bo'lib shakllantirish, milliy va umumbashariy qadriyatlar ruhida tarbiyalangan barkamol shaxsni voyaga yetkazishdan iboratdir. Shu boisdan ham maktabgacha ta'lim bola hayotining muhim davrlaridan biri hisoblanadi. Ayni davrdagi maktabgacha ta'lim muassasalari avvalgisidan butkul farq qiladi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida yaratilgan shart sharoitlar, ushbu tizim uchun zarur bo'lgan zamonaviy texnologiyalar, didaktik materiallar va o'yinchoqlar bilan muntazam ta'minlanib borishining davlat nazoratida bo'lishi kishini quvontiradi. Maqsad esa bitta - bolalarni barkamol tarzda voyaga yetkazish, ularni maktab ta'limiga tayyorlash samaradorligini oshirishdir.

Maktabgacha yosh -bu o'zini yorqin ifoda etish, ijodiy qobiliyatlarni namoyon qilish, bolaning ijodkorligini rivojlantirish uchun eng qulay davr hisoblanadi. Bugungi kunda MTT tarbiyachilarining eng ustuvor vazifalaridan biri "Ijodkor bolani" tarbiyalashdir. Bu jarayon qanchalik erta boshlansa samarasi shunchalik barvaqt namoyon bo'ladi va bolaning butun hayotiga ijobiy ta'sir qiladi. Ijodkorlik yangi tadqiqot predmeti emas. Biroq, ilgari jamiyatda odamlarning ijodiy qobiliyatlarini

rivojlantirishga alohida ehtiyoj yo'q edi. Iste'dodlar o'z-o'zidan paydo bo'ldi, adabiyot va san'at durdonalari, ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar yaratildi va shu bilan rivojlanayotgan insoniyat madaniyati ehtiyojlarini qondirdi. Bizning davrimizda vaziyat tubdan o'zgarishiga to'g'ri keldi.

Ilmiy-texnika taraqqiyoti davrida hayot tobora rang-barang va murakkablashib bormoqda. Bu esa odamdan qoliplashgan odatiy harakatlarni emas, balki harakatchanlikni, fikrlashning moslashuvchanligini, tez yo'naltirilganligini va yangi sharoitlarga moslashishini, katta va kichik muammolarni hal qilishda ijodiy yondashuvni talab qiladi. Zamonaviy dunyoda insonning ijodiy qobiliyatlari uning intellektining eng muhim qismi sifatida tan olinishi kerak. Insoniyat tomonidan to'plangan madaniy qadriyatlar odamlarning ijodiy faoliyati natijasidir. Kelajakda insoniyat jamiyatining qay darajada rivojlanishini yosh avlodning ijodiy salohiyati belgilab beradi. Tarbiyachi pedagoglar taqlid qilish ijodkorlikni shakllantirishning asosiy mexanizmi ekanligini unutmasligi kerak. Bu shuni anglatadiki, bolaning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun unga yaqin odamlar orasida bola o'zini tanitadigan ijodiy shaxs bo'lishi kerak. Bola uchun ijodiy xulq-atvor namunasi sifatida nafaqat ota-onalar (yoki ota-onalardan biri), balki boshqa kattalar ham (o'qituvchilar, oila do'stlari va boshqalar) harakat qilishlari mumkin. Agar bolalar uchun ota-onalar ko'proq ijodiy xususiyatlarga ega bo'lgan "ideal qahramon" bo'lsa, ayniqsa samarali bo'ladi. Aslini olganda "Ijodkorlik" - bu har xil turdagi ijodiy faoliyatning muvaffaqiyatini belgilaydigan shaxsning individual fazilatlarini.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish bo'yicha mashg'ulotlar bolaning shaxsini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu sohada olimlar va psixologlar tomonidan olib borilgan barcha tadqiqotlar, ijod qobiliyatiga ega bo'lgan bolalarning yanada barqaror ruhga ega ekanligi, ular bilan muloqot qilish va do'stona munosabatda bo'lishlarini isbotlaydi. Kichik yoshda, kompleks rivojlanishga, ya'ni maktabgacha yoshdagi bolalarning adabiy, badiiy va musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida e'tibor berish tavsiya etiladi.

Ijodkorlik ko'plab fazilatlarining birlashuvidir. Psixologlar ijodkorlikning tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat deb hisoblashadi:

1. Muammoni boshqalar ko'rmaydigan joyda ko'rish qobiliyati.

2. Aqliy operatsiyalarni yiqitish, bir nechta tushunchalarni bitta bilan almashtirish va axborot nuqtai nazaridan tobora ko'proq sig'imga ega bo'lgan belgilarni qo'llash qobiliyati.

3. Bir masalani yechishda olingan ko'nikmalarni boshqa masalani yechishda qo'llash qobiliyati.

4. Voqelikni qismlarga ajratmasdan, yaxlit holda idrok etish qobiliyati.

5. Uzoq tushunchalarni osongina bog'lash qobiliyati.

6. Xotiraning kerakli vaqtda kerakli ma'lumotni berish qobiliyati.

7. Fikrlashning moslashuvchanligini ko'rsating.

8. G'oyalarni yaratish qulayligi.

9. Yangi nostandart g'oyalarni yaratish qobiliyati, ijodiy fikrlashni rivojlantirish.

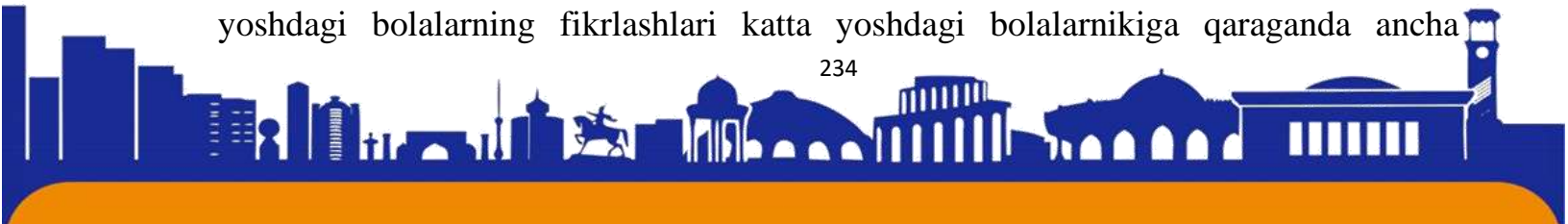
10. Faoliyatingizning "maxsulotingizni" yaxshilash qobiliyati.

11. Turli xil fikrlarni ifodalash qobiliyati.

12. Asl g'oyani yaxshilash uchun tafsilotlarni takomillashtirish qobiliyati.

Qobiliyatlarni shakllantirish haqida gapirganda, bolalarning ijodiy qobiliyatlarini qaysi yoshda rivojlantirish kerakligi masalasiga to'xtalib o'tish kerak. Psixologlarda ijodiy qobiliyatlarni juda erta yoshdan boshlab rivojlantirish kerak degan faraz mavjud. Bu gipoteza fiziologiyada o'z tasdig'ini topadi. Bolaning miyasi ayniqsa tez o'sadi va hayotining birinchi yillarida "pishadi". Bu kamolot, ya'ni miya hujayralari sonining o'sishi va ular orasidagi anatomik bog'lanishlar mavjud tuzilmalar ishining xilma-xilligi va intensivligiga ham, yangilarining shakllanishiga atrof-muhit tomonidan qanchalik rag'batlantirilishiga bog'liq.

Psixologik nuqtai nazardan, maktabgacha yoshdagi bolalik ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun qulay davr hisoblanadi, chunki bu yoshda bolalar o'ta izlanuvchan, ularda atrofdagi dunyoni o'rganishga intilish kata boladi. Bolalar ijodiy qobiliyatini rivojlantirish uchun asos -bu birinchi navbatda erkinlikdir. Ota-onalar bolani majburlamasliklari kerak. Bu borada muvaffaqiyatga erishish uchun sabr-toqat va muayyan taktika talab etiladi - ota-ona bolaning fikrini tinglashi, har qanday ijodiy faoliyatga bo'lgan qiziqishini rag'batlantirishi kerak. Ota-onalar va o'qituvchilar qiziquvchanlikni rag'batlantirish, ularga bilim berish, turli tadbirlarga jalb qilish orqali bolalar tajribasini kengaytirishga hissa qo'shadilar. Tajriba va bilimlarni to'plash kelajakdagi ijodiy faoliyat uchun zaruriy shartdir. Bundan tashqari, maktabgacha yoshdagi bolalarning fikrlashlari katta yoshdagi bolalarnikiga qaraganda ancha

erkindir. Bolalar ijodkorlikni namoyon qilishi uchun ularga ushbu xususiyatlarning barchasi birlashtirilishi kerak. Bizga ma'lumki maktabgacha talim tashkilotlarida bolalar ijodkorligini rivojlantirish bo'yicha turli mashg'ulotlar tashkil qilinib bolalar ijodiy fikrlashga yo'naltiriladi. Ushbu berilgan bilimlar asosida katta maktabgacha yoshdagi bolalar quyidagi konikmalarga ega bolishlari lozim.

«Ijodkorlik» sohasidagi o'quv-tarbiyaviy faoliyat yakuniga etganidan so'ng 6-7 yoshli bola:

- san'at va madaniyatga qiziqish namoyon qiladi;
- milliy an'analarni qadrlaydi va ularni kundalik hayotning bir qismi sifatida idrok etadi;
- san'atning muayyan turini afzal ko'rishini mustaqil ravishda ifodalaydi;
- olingan bilim va ko'nikmalardan turli hayotiy vaziyatlarda o'z ijodiy rejalarini tuzish va tatbiq qilish uchun foydalanadi;
- insonning dunyoni o'zgartirishdagi yaratuvchanlik rolini tushunadi

Bolaning ijodkorligini nafaqat maxsus darslarda rivojlantirish mumkin, balki bolalarning tasavvurini rivojlantirish uchun maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy faoliyati bo'lgan o'yin ham katta ahamiyatga ega. . O'yin orqali ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish eng ma'qul usuldir .Aynan o'yinda bola ijodiy faoliyatning birinchi qadamlarini qo'yadi. Kattalar nafaqat bolalar o'yinini tomosha qilishlari, balki uning rivojlanishini boshqarishlari, boyitishlari, o'yinga ijodiy elementlarni kiritishlari kerak. Bundan tashqari, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun bolalar bilan bo'sh vaqtlarida o'ynash mumkin bo'lgan maxsus o'yinlar mavjud. B.N. Nikitin, O.M. Dyachenko, N.E. Veraksa tomonidan ishlab chiqilgan qiziqarli o'quv o'yinlar buning yorqin isboti hisoblanadi.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar fantaziyasini uning ijodiy fikrlashini rivojlantirishning yana bir yorqin manbai ertakdir. Bolalarning tasavvurini rivojlantirish uchun pedagoglar foydalanishi mumkin bo'lgan ko'plab ertak usullari mavjud: ertakni «buzib ko'rsatish», teskari yo'nalishda ertak o'ylab topish, ertakning davomini o'ylab topish, ertakning oxirini o'zgartirish. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar kattalarning oiladagi uy-ro'zg'or ishlariga zo'r ishtiyoq bilan yordamlashadilar, kichkintoylar uchun qog'ozdan, kartondan, faner va plastilindan turli o'yinchoqlar yasaydilar. Pedagogik jihatdan to'g'ri tashkil qilingan mehnat faoliyati bolalarning har

tomonlama jismoniy, psixik, estetik, axloqiy tomondan rivojlanishiga juda katta ta'sir qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nemov R.S. Psixologiya obrazovaniya. Kniga 2. M.: "Vlados" 2003;
2. Radugina A.A., Psixologiya i Pedagogika. M., 1999;
3. Gafarov A.Z., Yugay A.X. Pedagogik amaliyot. Toshkent, 2002;
4. Davletshin M.G., Tuychiyeva S.M. Umumiy psixologiya. Toshkent, 2002;
5. Slastenin V.A., Isayev I.F., Mixenko A.I., Shiyanov YE.N. Pedagogika.
6. O'.Vaxabova. Turli psixodiagnostik metodikalarni qo'llashning xususiyatlari 2023